

MAISHIY OMILLARNING BOLA NUTQINING RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

G'aybullayeva Rushana

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax Pedagogika Univeriteti Pedagogika Psixologiya fakulteti Maxsus pedagogika: logopediya yo'nalishi 3 – kurs - 515.22 guruh talabasi

Anatatsiya: Bola nutqining rivojlanishi ko'plab omillarga bog'liq, ularning ichida maishiy sharoitlar eng muhim omillardan biridir. Oila a'zolarining nutqiy faoliyati, atrof-muhitning ta'siri, jamiyatdagi muloqot va boshqa maishiy sharoitlar bolaning nutqini rivojlantirishga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu maqolada maishiy omillarning bolalar nutqining rivojlanishiga ta'siri, ota-onaning roli, atrof-muhitning ahamiyati va boshqa muhim omillar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Nutq rivojlanishi, maishiy omillar, bola nutqi, ota-ona roli, atrof-muhit, nutqiy faoliyat, muloqot, ijtimoiy omillar

Kirish

Nutq rivojlanishi, albatta, biologik omillar bilan birga, maishiy sharoitlar, ota-onalar va atrof muhitning ham katta ahamiyatga ega. Maishiy omillar bola nutqining rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, chunki nutq faoliyati bola bilan uning oilasi, atrofida odamlar va jamiyat o'rtasidagi aloqalar orqali shakllanadi. Bu jarayonda bola kundalik hayotda turli xil ta'sirlarni qabul qiladi, bu esa uning nutqini va tilni o'zlashtirishini sezilarli darajada ta'sir qiladi. Bola nutqining rivojlanishida eng muhim omil ota-onalar va ular bilan bo'ladigan muloqotdir. Ota-onaning nutqiy faoliyati, bolaning nutqni qanday o'zlashtirishi va tilni qanday taraqqiy ettirishi uchun asos bo'ladi. Bola erishayotgan nutqiy va lingvistik ko'nikmalarining asosi aynan oiladagi muloqotga, unga qanday ma'lumotlar berilishiga bog'liq. Masalan, ota-ona farzandi bilan ko'proq suhbatlashsa, uning so'z boyligi kengayadi va nutqiy ko'nikmalari rivojlanadi. Bola muhitining ta'siri ham juda muhimdir. Atrof-muhitda qanday ijtimoiy, madaniy va psixologik sharoitlar mavjud bo'lsa, bolada nutq rivojlanishi ham shunga mos keladi. Bola oilasida ko'proq kitoblar bo'lsa, u ko'proq o'qib va yangi so'zlar o'rganadi. Ota-onalar bolaning muloqotda bo'lishi va unga so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishni o'rgatish, nutqning aniq va to'g'ri bo'lishini ta'minlaydi. Bola rivojlanishida oilaviy muhitdan tashqari ijtimoiy muhit ham muhim rol o'ynaydi. Oila o'z farzandlariga nutqni faqat uyda o'rgatmaydi, balki jamiyatdagi boshqa odamlar bilan ham muloqot qilishga majbur qiladi. Jamiyatdagi ta'lim muassasalari, do'stlar, o'qituvchilar va turli tadbirlar bolaga nutqni rivojlantirishda yordam beradi. Maktabgacha ta'limga borishi, u erda boshqa bolalar va o'qituvchilar bilan o'zaro muloqot qilish, unga yangi so'zlarni o'rganishga va nutqini shakllantirishga yordam beradi. Tabiat bilan aloqalar ham nutq rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Bola tabiatda o'ynash,

o'rganish va kashf qilish orqali nutqini rivojlantiradi. Tabiatdagi ob'ektlar, hodisalar va voqealar bolaning so'z boyligini kengaytirishga yordam beradi.

Bugungi kunda logopsixologiya va psixologik korreksiya metodlari yanada murakkablashgan va ko'plab uslublar bilan to'ldirilgan. Shuningdek, nutqiy buzilishlarni tuzatishda kognitiv-behavioral terapiya (CBT), art-terapiya, qum terapiyasi kabi zamonaviy psixologik metodlar faol qo'llanilmoqda. Kognitiv terapiya asosida, nutqiy xatolarni tahlil qilish va psixologik to'siqlarni bartaraf etish maqsadida bolalarga salbiy fikrlarni o'zgartirish, ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga qaratilgan individual yondashuvlar amalga oshiriladi. Nutq buzilishlarining tuzatish jarayonida psixologik yondashuvlar va pedagogik uslublarning integratsiyasi muhim ahamiyatga ega. O'yin terapiyasi, san'at terapiyasi, interaktiv o'yinlar va zamonaviy texnologiyalar yordamida bolalar bilan ishlash, nutq va psixologik salohiyatini bir vaqtning o'zida rivojlantirishga imkon beradi. Shu tarzda, logopsixologiya o'zining an'anaviy metodlari bilan birga, ilg'or psixologik va pedagogik yondashuvlar bilan to'ldirilgan. Bugungi kunda, logopsixologiya va psixologik korreksiya metodlari asosan maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar bilan ishlashda qo'llaniladi. Ular nutq va kognitiv jarayonlar bo'yicha kasalliklar yoki rivojlanish nuqsonlari bo'lgan bolalarga maxsus yordam ko'rsatadi. Misol uchun, dizleksiya (o'qish va yozishda qiyinchiliklar) yoki dizartriya (nutqni boshqarishdagi muammolar) kabi buzilishlar bo'lgan bolalar uchun maxsus psixologik yordam va logopedik usullarni qo'llash zarur. Hozirgi zamon tendentsiyalariga ko'ra, IT texnologiyalarining qo'llanilishi hamda o'yin va san'at terapiyasining ishlatilishi nutqiy buzilishlarni bartaraf etish jarayonida muhim o'rin tutmoqda. Interaktiv o'yinlar va virtual o'qituvchilar yordamida bolalarning nutqiy rivojlanishini kuzatish, tuzatish va yordam berish mumkin. O'yin va san'at terapiyasining asosiy maqsadi bolaning emotsional, kognitiv va psixomotor rivojlanishini rag'batlantirish orqali nutqiy va psixologik to'siqlarni bartaraf etishdir.

Bola uchun muloqot qilish va tilni o'rganish jarayoni juda muhimdir. Nutq rivojlanishining to'g'ri shakllanishi uchun ota-onalar va jamiyat mutaxassislari o'zaro hamkorlikda ishlashlari kerak. Tabiat, o'yinlar va boshqa faoliyatlar bolaning nutqini rivojlantirish uchun ajoyib imkoniyatlar yaratadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. Raximova, S. (2020). Bola nutqining rivojlanishi: Oila va jamiyat ta'siri. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
2. Vygotskiy, L. S. (1987). Myshleniye i rechi [Thinking and Speech]. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Pedagogicheskikh Nauk.
3. Shadrina, G. A. (2019). Logopsixologiya: Teoriya va amaliyot. Moskva: Akademiya.
4. Shalva, M. (2018). Language development in early childhood. Cambridge University Press.